

D e n g e l e g i P é t e r

Református vallását bizonyítja egy 1630-ban megjelent munkája, amelyet nemcsak tartalma, de az a körülmény is, hogy Igaz Gáspárnak, a kolozsvári református egyházközség egyik patrónusának ajánlotta,¹⁾ föltétlenül erre utal. Ez használható fel élete folyamának nyomozásánál. Nevéből származási helyére következtetve, három Dengeleg község közül, mint legvalószínűbbet, a szatmár-megyei Érdengeleget választom ki, hiszen ekkor még mindig a kapcsolt részekből jött a XVI-XVII. századforduló táján kipusztított Erdélybe az értelmiségi utánpótlás jelentékeny része. Születési ideje az 1597. esztendő, minthogy 1625. májusában Leydában történt beiratkozásakor 28 esztendősnak vallotta magát.²⁾

Származási helyére vonatkozó feltevésünkkel ellentétben Bod Péter meg nem nevezett forrás alapján azt állítja, hogy Kolozsvárt született s szülei nemes emberek valának.³⁾ Bod kijelentése azon az alapon kérdőjelezhető meg, hogy születése idején Kolozsvárt alig ha éltek reformátusok, hiszen a majdan megalakulandó egyházközség magvát alkotó néhány nagyváradi menekült család csak az 1598. évben kért itt befogadást. De ettől is eltekintve, Kolozsvár egész polgárságának 1666-ban történt megnemesítéséig, itt nem is laktak nemes jogu családok, hiszen az 1595 augusztus 21-én Egyházfalván kelt fejedelmi döntés szerint is a Kolozsvárt lakó címeres nemesek adózás, katonáskodás és közteherviselés tekintetében nem a vármegyéhez, hanem a városi polgárok egyeteméhez tartoznak. Vagyis a kolcsos városi nemesek csak nominatenus nobilisok,⁴⁾ mert ha valamely nemes ember kolozsvári lakossá akart lenni, a polgárrá fo-

1) RMK. I. 592.

2) Archives des Vereines für Siebenb. Landeskunde. N.F. XVI. 206.

3) Bod Péter: Magyar Athenas. Nagyszeben, 1766. 64.

4) Jakab: Kolozsvár. Okl. III. LXXVI. sz.

adás előtt előbb le kellett mondania nemesi jogairól, miként ezt Bölöni Gáspár fejedelmi titkárnak is 1614 május 14-én meg kellett cselekednie.⁵⁾

Zoványi szerint Dengelegi Kolozsvárt kezdette tanulását. Ez azonban nem tartható valószínűnek, mert addig az ideig, amíg Bocskai, majd Báthori Gábor nem biztosította a kolozsvári reformátusok szabad vallásgyakorlatát, itt aligha lehetett iskolájuk, sőt Tatrosy György feljegyzései szerint még 1612-ben is egy közép-utcai kapuközben tartotta Lukács pap az istentiszteletet s ugyanott történt a gyermekek oktatása is.⁶⁾ Tehát itt is legfennebb ha írás és olvasás lehetett a tanítás tárgya, de egyéb aligha. Ellenben a debreceni kollégium anyakönyve szerint Petrus. B. Dengelegi ott 1617 január 9-én írta alá az iskola törvényeit,⁷⁾ tehát valószínű, hogy az alsóbb osztályokat is ott járta. Ugyancsak Zoványi szerint innen a sárospataki kollégiumba ment, ahonnan 1622-ben Szepsibe távozott rektornak. Teljes neve: Dengelegi Biró Péter.⁸⁾

Itthoni iskoláinak elvégzése után rövidesen idegen országokban való tanulásra szánta magát. Így találtam, hogy a Kolozsvári városi sáfárpolgár 1622. évi számadáskönyvében november 19-én azt az adatot jegyezte fel, hogy "Pechy Janos es Dengeleghy (fejedelelem) Vrunck Deakj isowenek Feyerwarrol"; másnap azután itt mulattwan praedicatioigh,⁹⁾ hihetõleg ekkor indultak külsõ országokbeli bujdosásra.

Dengelegi külföldi utjáról Bod Péter csak annyit mond, hogy Németországban és Hollandiában tanult. Neve 1623-ban csakugyan jelentkezik is az Odera melletti Frankfurt egyetemének hallgatói között. Németország után a hollandiai Franekerában 1624 június 5-én, majd Leydában 1625-május 5-én iratkozott be az akadémia teológiai karának hallgatójává. Ezen az utóbbi helyen nevét az anyakönyv: "Petrus Dengellady Hungarus" alakban õrizte meg,¹⁰⁾ azonban kétség sem férhet hozzá, hogy e hibás megjelölés alatt mégis csak az õ személye értendõ.

5) I. h. II. CVIII. sz.

6) Domokos Pál Péter: Tatrosy György feljegyzései. ItK. 1957.

7) Thury Etele: Iskolatörténeti Adattár. Pápa, 1908. II. 105.

8) Zoványi cikkei. 103.

9) Sáfár 1622. 169.

10) ProtSzle. 1889: 184. TT. 1886: 602.-Archiv N. F. XVI. 206.

Hollandiából történt hazatérésének idejét nem tudjuk. A következő nyomravezető adat 1627 júniusában bukkan elő; e forrás szerint ugyanis az erdélyi káptalani levéltár Gyulafehérvárott, Dengelegi Péter kolozsvári iskolamesternek a mondott időből származó, bizonyosan latin nyelvű iskolai gyakorlatát (?), vagy levelét őrzí, amelyben Tordai Jánosnak hasonlóképpen iskolai gyakorlatnak tetsző levelére válaszol.¹¹⁾

Kolozsvári tanárkodásának ideje alatt írta eléggé terjedelmes (8°-nyi 388 lap + 9 szt.lev.) önálló munkáját is: "Roevid Anatomia, mellyel a' Nagy Szombati Kaldi György Papnak a Szent Biblia felől való Oktato intese, mellyet az ő tölle Magyar Nyelvre fordittatott Bibliajanak sarkához biggyesztet, minden részeiben megh vizsgálta, es egycersmind Karolyi Gaspar es Szenczi Molnár Albert az ő hasznos munkajokkal edgyütt patvaros nyelvnek ostromozasa alol felszabadittatnak, az nagy Istennek segedselméből Dengelegi Peter által" cím alatt. Megjelenési ideje és helye: 1630 Fehérvárt, a fejedelmi nyomda. Munkáját különben "Colosvárat, Huszagyó kedden, 1628 esztendőben" Igaz Gáspárnak ajánlotta.¹²⁾ Ez a derék, és vagyonos férfit, aki bár Váradon született, 1598 óta kolozsvári lakos s a református gyülekezet szilárd támasza, s ezért nem csoda, ha Dengelegi könyvének megjelenési költségeit is fedezhette. E munkát Szenczi M. Albert és Kecskeméti K. Gergely üdvözölte verssel.

Mindezeket egybevetve, bizonyos tehát, hogy Dengelegi tanulmányainak teljes felkészültségével rendeltetett az alig 12 évvel megelőzőleg létesített kolozsvári református iskolához. Itteni életefolyásáról több bizonyos nem tudható, egy adatot azonban mégis csak ide merek sorozni. Ugyanis a kolozsvári unitárius egyházfiak számadáskönyvében a halottakért történő harangozások díjának elszámolási tételei közé van bevezetve: 1629 február 23-án "Pul(satum) est Consorty Rectoris scholae Reformatae M: semel.fl. - den. 50."¹³⁾ Az így feltárult képet csak úgy lehetséges megmagyaráznom, ha feltételezem, hogy Dengelegi hollandiai tanulása ide-

11) Beke Antal: Az erdélyi káptalani levéltár regestái. TT.

12) RMK. I. 592.

13) A kolozsvári unitárius egyházfiak 1629.évi számadáskönyve.65.

jén megházasodva, haza már feleségestől érkezett. Erre a lehetőségre egy negyed század multával Apáczai Csere Jánosnál található példa, aki 1653-ban hasonlóképpen holland feleséget (van der Maet Aletta) hozott haza, nemkülönben ifjabb Dadai János a későbbi ujtordai lelkipásztor emlithető, aki 1668-ban Leovardiából hozta van Uilenborg Kornéliát, mint fiatal és itt hasonlóképpen korán elhunyt feleségét.¹⁴⁾ E példák alapján e rektor most már biztosabban azonosítható Dengelegivel, mint aki három esztendeig tartott házas élete után már siratta is ifju feleségét.

Lehetséges, hogy ezután, vagyis már 1629-ben papságra állítottatott be, minthogy 1634 február 7-én már mint alvinczi lelkipásztor jelentkezik. Tekintélyes egyéniségét bizonyítja, hogy az angol Duraeus Jánosnak az evangélikus és a református felekezet egyesítésére irányuló kérdéseire megadott feleletet a püspök, a három fehérvári professzor, tizenegy esperes és három lelkipásztor irván alá, az utóbbiak közül az egyik éppen Dengelegi Péter vala,¹⁵⁾ teljes megértéssel csatlakozva a békehirdető (irenikus) felfogáshoz.¹⁶⁾

Későbbi éveiből még ismeretes, hogy 1635-től netalán az 1647 évig az enyedi egyházmegye esperesi tisztségét is viselte,¹⁷⁾ jóllehet az 1646 június 10-én Szatmárnémetiben tartott nemzeti zsinaton a résztvevők névsorában az ő nevét Ember Pál nem említi,¹⁸⁾ helyette Garvasi (?) György sárdi pap képviselte az egyházmegyét.

Bod Péter még azt az eseményt is említi, hogy ez a "nevezetes ember" az enyedi papságot is elnyerte,¹⁹⁾ Zoványi szerint pedig az erdélyi papság bizalma még az egyházkerületi generális nótárius-ságra is megválasztotta s e tisztségében halt volna meg az 1648. év elején.²⁰⁾

14) Gyalui Farkas: Apáczai Cseri János. Kolozsvár, 1892. és deési Daday István: A két régi pap Daday. (Kézirat.)

15) RMK. III. 1924.

16) Kvacsa János: Az angol-magyar érintkezések történetéhez. Sz. 1892: 713.

17) Névkönyv az Erdélyi ev.ref. anyaszentegyház számára. 1867, 10. és 1868. 16.

18) Lampe, Frid. Adolphus: Historia Ecclesiae Reformatae, in Hungaria et Transylvania. Utrecht, 1728. 419-420. - Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak. Bp. 1911. 151.

19) Bod Péter. 64.

20) Zoványi cikkei. 103.

Nyomtatásban megjelent könyve után - tudomásom szerint - már csak egy verse jelent meg, ezzel üdvözölvén Geleji Katona István-
nak "Preconii Evangelici Tomus Secundus" című 1640-ben kiadott
nagy művét.²¹⁾

21) BMK. II. 552.